

ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Άγια Λευτεριά

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Προηγούμενη σελίδα: Μαίρη Σχοινά, *Μεσολόγγι* (λεπτομέρεια), 1996, ξυλογραφία,
© ΟΣΔΕΕΤΕ, Αθήνα 2021.

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Άγια Λευτεριά**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Θοδωρής Παπαθεοδώρου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ευγένιος Ντελακρουά, *Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου*, 1826, ελαιογραφία σε καμβά, Μουσείο Καλών Τεχνών του Μπορντό.

ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© Θοδωρής Παπαθεοδώρου, 2021

© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Heritage/Getty Images/Ideal Image [Eugène Delacroix, *La Grèce sur les ruines de Missolonghi*, 1826] (πίνακας), elena_l/Shutterstock (φόντο)

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2021

Πρώτη έκδοση: Δεκέμβριος 2021, 8.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-3972-3

Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-3973-0

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Από το 1979

Έδρα:

Τατοΐου 121, 144 52 Μεταμόρφωση

Βιβλιοπωλείο:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Publishers since 1979

Head Office:

121, Tatoïou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Bookstore:

13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Άγια Λευτεριά

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΘΟΔΩΡΗ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ενηλίκων

- Το αστρολούλουδο του Βοσπόρου* (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2004)
Οι εφτά ουρανοί της ευτυχίας (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2006)
Μάγισσες φέρτε βότανα (Εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, 2006)
Με λένε Μαίρη κι είμαι καλά... (Εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, 2007)
Σαν ταξιδιάρικα πουλιά (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2008)
Πιο πέρα κι απ' τα σύννεφα (Εκδ. ΛΙΒΑΝΗ, 2008)
Οι κόρες της λησμονιάς (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2009)
Οι μάνες της άδειας αγκαλιάς (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2010)
Έρωσ 13 (Συλλογικό, Διηγήματα, Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2011)
Τα δάκρυα των αγγέλων (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2011)
Οι καιροί της μνήμης (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2011)
Το τέλος του μικρού μας τσίρκου (Αθήνα, 2011)
Καβαφικοί φόννοι (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2012)
Ζωές του φθινοπώρου (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2014)
Ζωές του ανέμου (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2015)
Γυναίκες της μικρής Πατρίδας, (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2018)
Λιανοκέρια της μικρής Πατρίδας (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2018)
Συναξάρια της μικρής Πατρίδας (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2019)
Άγιο Αίμα (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2021)
Άγιες Ψυχές (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2021)

Για παιδιά

- Τα κουλουβάχατα της Ιστορίας 1: Η χαμένη σφραγίδα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού* (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2007)
Τα κουλουβάχατα της Ιστορίας 2: Ποιος έκλεψε τον Χρυσό Αιώνα απ' τον Περικλή; (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2016)
Ο μικρούλης Αϊ-Βασίλης τα έβλεπε όλα άσπρα...
(Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2005)
Ο μικρούλης Αϊ-Βασίλης έχασε την Αλφα-Βήτα...
(Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2005)

Με το ψευδώνυμο ΘΑΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

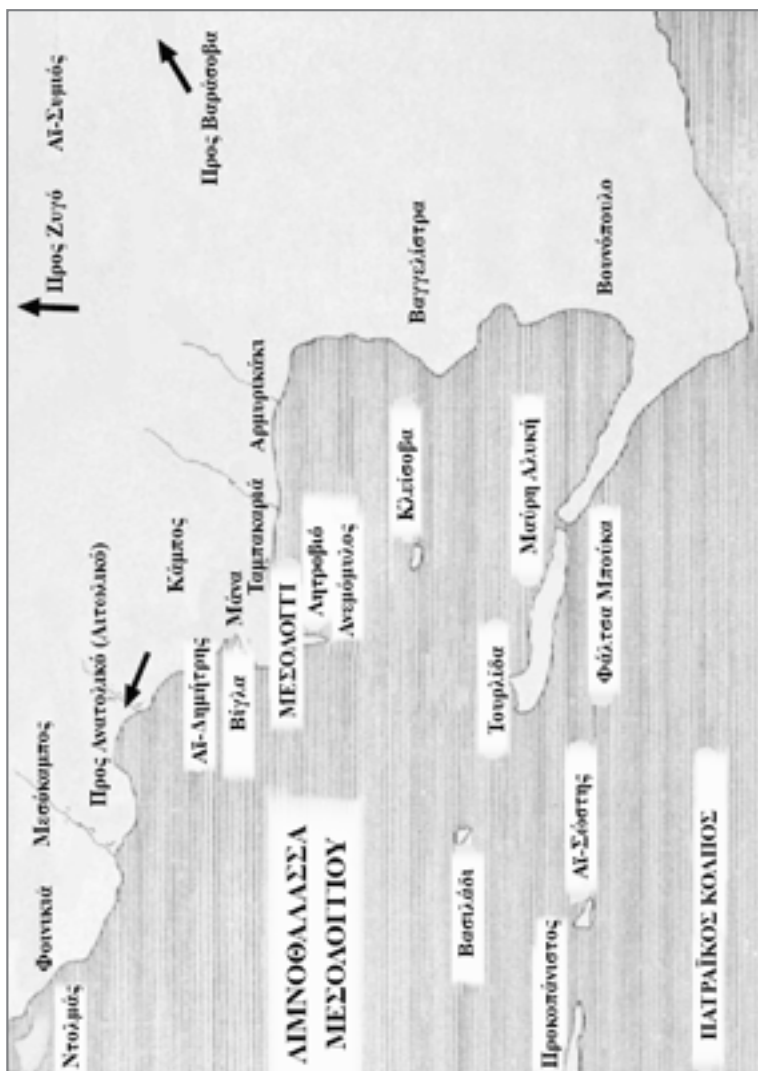
- Σφαγείο Σαλονίκης* (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2011)
Μαύρη αυγή (Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ, 2013)
Yunankarasi (Συλλογικό, Διηγήματα, Istos Yayinlari, 2019)

*Στη μνήμη της αγαπημένης μητέρας μου Κυριακής,
που έφυγε για το μεγάλο της ταξίδι
τις μέρες που γραφόταν αυτό το βιβλίο...*

1. Παλαιόκαστρο
2. Μαύρη Ράχη
3. Άγιος Νικόλαος και Βουλή
4. Σπιτάλια
5. Ταρσανάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τεργέστιν, άνοιξη του 1827

Με κόπο ανοίγει τα βλέφαρά του. Οι εφιάλτες, που στοίχωναν τον ύπνο και τον ξύπνο του μήνες τώρα, αρχίζουν επιτέλους ν' αραιώνουν. Τώρα πλέον πέφτει άνευρος κι εξουθενωμένος στο μπαμπακόστρωμά του και τον παίρνει ένας ύπνος που τον σπρώχνει σε βάραθρα σκοτεινιασμένα, σε τόπους ερημίας.

Ανοίγει με κόπο τα βλέφαρά του και πιέζει με δύναμη τους αντίχειρες στα πρησμένα μάτια του. Ώρα μετά, καταφέρνει να βρει δύναμη στο παραλυμένο κορμί του, να σηκωθεί στα πόδια του. Στέκεται για μια στιγμή ασάλευτος, σάμπως να έχουν πετρώσει το σώμα κι η ψυχή του ξαφνικά, αργά σηκώνει το σακατεμένο χέρι του και με τρεμάμενες κινήσεις ξεκρεμά απ' τον λαιμό του τη φθαρμένη, πέτσινη θήκη. Βγάζει το σχέδιασμα με τα πρόσωπα της αγαπημένης του γυναίκας και του μονάκριβου παιδιού του που είχε φιλοτεχνήσει με κάρβουνο ο φιλέλληνας Κέλνερ την περασμένη άνοιξη στο Μεσολόγγι, στο σπίτι του γερο-Καψάλη, λίγο πριν απ' την έξοδο και τον χαλασμό.

«Ταίρι μου... βλαστάρι μου...» ψελλίζει με τα χείλη του να τρέμουν ανεξέλεγκτα καθώς κοιτά και φιλά τις δυο ξέθωρες μορφές απάνου στο κιτρινωμένο χαρτί. «Ποτέ δε θα σταματήσω να πιστεύω πως θ' ανταμωθούμε πάλι... Ποτέ...»

Η πρωινή ομίχλη τον τυλίγει μόλις δρασκελίζει το πορτό-

νι του παλιού πανδοχείου. Ίσια τραβάει, στο ακρωτήρι της Αγίας Τερέζας, στο λοιμοκαθακτήριο της πόλης και στο μικρό λιμανάκι της καραντίνας. Σ' αυτό το λιμανάκι εναποθέτει κάθε πρωί τις περισσότερες ελπίδες του.

Ανεβαίνει σαν κάθε μέρα τον λόφο που υψώνεται πίσω ακριβώς από τα περικλειστα κτίσματα και με χτυποκάρδι πασχίζει να διαπεράσει τη θολούρα του ορίζοντα και να διακρίνει τα πλεούμενα που έχουν αγκυροβολήσει στο λιμανάκι κατά τη διάρκεια της νύχτας. Καμιά ρωμαίικη παντιέρα δεν αντικρίζει μήτε και σήμερα, έχει καιρό να πλησιάσει ελληνικό σκαρί στην Τεργέστη.

«Ίσως... Ίσως αύριο...» μονολογεί, στρέφεται κι αρχίζει να σκαρφαλώνει την ανηφοριά για να επιστρέψει στην πόλη.

Να περάσει από το Καζίνο Γκρέκο στην Πιάτσα της Μπόρσας και να ρωτήσει για κάποιο μαντάτο, σιγά σιγά οι Ρωμιοί θα μαζευτούν στη λέσχη για το βραδινό τους. Ένα χαμπέρι καρτερά, ένα μαντάτο, κάποιο γραικικό σκαρί που φτάνει στο λιμάνι απ' τα ματωμένα μέρη της πατρίδας, κάποια φουρνιά κυνηγημένων που γλίτωσαν το τούρκικο μαχαίρι, για τούτα μονάχα ζει, για μια τόση δα απαντοχή να βασταχτεί ζωντανός.

Σαν φτάνει στην κορυφή του λόφου σταματά κι αγναντεύει για ακόμη μια φορά το λιμανάκι των θρυμματισμένων ελπίδων του. Τα μάτια του βουρκώνουν, μα η καρδιά του ατσαλώνει. Ανεπαίσθητα τα χείλη του ανοιγοκλείνουν, ικεσία μαζί κι υπόσχεση, η ίδια κάθε αποσπερνό εδώ και μήνες. Την ψιθυρίζει στα δέντρα, στη θάλασσα, στον άνεμο: «Θ' ανταμώσουμε πάλι, το ξέρω... Μια μέρα θ' ανταμώσουμε, ψυχούλες μου... Σε τούτον ή στον άλλο κόσμο...»

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Περπατώντας η δόξα μονάχη

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 1824

Άστρος Αρκαδίας

Οι δυο μαυροντυμένες μορφές βγήκαν από την πύλη του μοναστηριού και προχώρησαν γερτές, κόντρα στον θεριεμένο αέρα που έφτανε απ' τη μεριά της θάλασσας. Τα τσεμπέρια σφιγμένα στα κεφάλια τους, οι τζουμπέδες δεμένοι με φαρδιές πέτσινες ζώνες, δίχως μπαγκάζια, δίχως μπόγους, ένα ταγάρι με έναν κεντημένο σταυρό κρεμασμένο στον έναν ώμο κι ένας υφασμένος ντορβάς στον άλλο. Στάθηκαν για μια στιγμή να προσανατολιστούν, μήνες ολόκληρους είχαν να βγουν απ' το μοναστήρι και τον τόπο δεν τον κατείχαν. Ένα χέρι υψώθηκε, έδειξε προς τη μεριά του σύδεντρου και δίχως μίλημα κίνησαν για κει, το πατημένο χώμα έδειχνε τον μουλαρόδρομο που ακολουθούσαν οι χωρικοί κάθε που έφερναν προμήθειες στο μοναστήρι της Λουκούς.

Ίσια προχωρούσε το μονοπάτι μέχρι κάτω, στην άκρη του γιαλού, ν' ανταμώσει τη δημοσιά που τραβούσε για το Άστρος, λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα. Μα σαν έφτασαν στο σταυροδρόμι, δε γύρισαν νότια προς το κεφαλοχώρι, αμίλητες έστριψαν προς τα βορινά και συνέχισαν να βαδίζουν πιασμένες αγκώνα μ' αγκώνα για να κρατηθούν ορθές. Το μεσημέρι στάθηκαν σε μια πηγή κι αποσταμένες έβαλαν δυο

μπούκες ψωμί στο στόμα τους, είχαν δρόμο ακόμη μπροστά τους κι ήθελαν να φτάσουν πριν πέσει η νύχτα, οι μέρες έσερναν τα βαριά, χειμωνιάτικα φλόκια τους, στενεμένες οι φωτισμένες ώρες και λειψές.

Τα σπίτια στο Κιβέρι ανάρια και σκοτεινά, μα έφτασαν για να τις προσανατολίσουν, άφησαν το χωριό στα δεξιά τους και προχώρησαν όσο μπορούσαν μες στο πηχτό σκοτάδι. Τα πόδια τους έτρεμαν απ' την ολοήμερη πεζοπορία, αργά και σεβνάμενα τα βήματά τους, χώρια το αντάριασμα που σηκωνόταν στις ψυχές τους καθώς πλησίαζαν. Ξάστερος ο ουρανός σαν τότε, μα το φεγγάρι στη χάση του, τ' αστέρια μόλις που κεντούσαν τον ουρανό, δεν περίσσευε μήτε ξεφτίδι να στείλουν στη γη. Κάθε λίγο σταματούσαν τρομαγμένες κι αφουγκράζονταν, το πάτημα ενός σκαντζόχοιρου φάνταζε ποδοκρότημα μες στη σιωπή της νύχτας, το πετάρισμα ενός μπούφου τις αλάφιαζε.

«Καλύτερα αύριο να ψάξουμε, με το πρώτο φως...»

Έπιασαν τόπο απάνεμο, έριξαν ένα τσόλι στο χώμα κι άλλο ένα απάνω τους και ξάπλωσαν κολλημένες η μια με την άλλη. Ο ύπνος βάρυε τα βλέφαρά τους ευθύς μόλις έγειραν, δυο γουλιές νερό απ' το πέτσινο φλασκί μονάχα, για προσφάι ούτε λόγος, μπουκιά δεν μπορούσε να κατέβει.

Εύπνησαν με τις πρώτες αχτίδες, μάζεψαν βιαστικά τα απλωμένα κουρέλια, φορτώθηκαν τους δυο ντορβάδες και κίνησαν. Προσεκτικά τώρα πια, σε κατοικημένο τόπο περπατούσαν, κοντά σε δημοσιές, ψαρολίμανα και σκάλες. Στα μέσα του χειμώνα βρίσκονταν, αυτός ήταν ο λόγος που κίνησαν τέτοια βαριά εποχή, οι άνθρωποι λιγοστοί έξω, κλεισμένοι σε σπίτια και ορδιά για ν' αντιμετωπίσουν το δριμύ ψύχος, και πάλι όμως, δυο γυναίκες μονάχες ήταν, προτιμότερο να είχαν τον νου τους για να προλάβουν δυσάρεστα συναπαντήματα.

Βγαίνοντας απ' τα πυκνά λιόδεντρα και τα καμένα απ' τις παγωνιές θάμνα που είχαν θεριέψει μέσα στους αφρόντιστους ελαιώνες, αντίκρισαν επιτέλους το τέρμα της πεζοπορίας τους. Τον γήλοφο και τον μισογκρεμισμένο πύργο της Βασιλοπούλας στην κορφή του. Σαν ξόανο στεκόταν το χάλασμα παρά το γητευτικό του όνομα, μνημούρι λες στημένο απάνω στο ύψωμα.

«Ν' απλωθούμε και να ψάξουμε το μέρος...»

Η Μαλαμή κοίταξε με ανησυχία και φόβο τη γυναίκα δίπλα της, το ασβολερό τσεμπερί στο κεφάλι της σαν κούτσουρο καρβουνιασμένο, οι μαυροντυμένοι ώμοι της έτρεμαν ανεπαίσθητα απ' τους βουβαμένους λυγμούς. Δυο χρόνια είχαν διαβεί από εκείνο τον Φλεβάρη του 1822, δυο χρόνια ζόφου που η έρμη Αργυρώ αντιπάλευε εφιάλτες, βραχνάδες και λυπομανίες, δυο χρόνια που βολόδερνε απ' τον απάνω στον κάτω κόσμο, μουγγή, άχρωμη και παγωμένη, κλεισμένη στο κιβούρι που είχε χτίσει ολόγυρά της. Μήτε οι φωνές, μήτε οι απειλές, μήτε τα παρακάλια της Μαλαμής έπιασαν τόπο, άδικα όλα, χαράμι κάθε προσπάθεια να ραΐσει την ταφόπλακα που σήκωσε η ψυχοκόρη της απάνω στο ζωντανό κορμί της.

«Θα κινηθούμε, μπρε; Η ώρα περνάει και πρέπει να ψάξουμε με το φως της μέρας».

Αντάμα με την ώρα πέρναγε απ' τα μάτια της Αργυρώς κι η συμφορά που τη γονάτισε, τη ρήμαξε, δεύτερο πλήγμα μέσα σε λίγα χρόνια και πώς να αντέξει το σφάξιμο του μικρού αγοριού της μπρος στα μάτια της χωρίς να σαλέψει ο νους της;

«Δε χρειάζεται να ψάξουμε», της αποκρίθηκε στο τέλος η Αργυρώ, ψυχρότερα κι απ' τον γεναριάτικο αέρα. «Όλα τα θυμούμαι σαν να γίναν χτες...»

Πεσμένη καταγής είχε απομείνει, ένα με το λασπωμένο χρώμα. Έρποντας, κλαίγοντας, ικετεύοντας, κίνησε να πλησιάζει προς τη μεριά του καπετάν Ρεντζίπη που στεκόταν ορθός και την κοιτούσε με απάθεια. Απ' την απελπισιά και την παραφροσύνη δεν μπορούσε να βάλει πέντε λέξεις στη σειρά, σπαρακτικά ουρλιαχτά έβγαιναν πióτερο απ' τα χείλη της καθώς έβλεπε το αγοράκι της κρεμασμένο στα χέρια του πρωτοπαλίκάρου λες κι ήταν σφαχτάρι, μια έγδερνε το χώμα με τα νύχια της και μια μαδούσε τα μαλλιά της, ένας βούρκος ολάκερο το κεφάλι της, ένας βούρκος από δάκρυα και λάσπη, ένας βούρκος που έζεχνε τρόμο κι απόγνωση.

«Τι να κάμουμε, καπετάνιο;» ρώτησε το πρωτοπαλίκARO κοιτώντας τον Ρεντζίπη.

Ο καπετάνιος το ζύγισε για λίγο μέσα του, δίκιο είχε ο χαροκαμένος άντρας απ' το Χαρβάτι που είχε αντικρίσει γυναίκα και κόρες βατεμένες και σφαγμένες από τούρκικα χαντζάρια, αν άφηναν λεύτερες τις Τουρκάλες θα γεννοβολούσαν κι άλλους οχτρούς που θα έρχονταν να σφάξουν και να διαγουμίσουν. Όσο γι' αυτήν που έκλαιγε κι ολοφυρόταν; Σιγά μην ήταν χριστιανή σκλάβα του Κερίμ μπέη, Τουρκάλα θα ήταν που ήξερε τα ρωμαίικα και τους κοροίδευε για να γλιτώσει. Κούνησε ανεπαίσθητα την κεφαλή του κι ύστερα έφερε την τεντωμένη παλάμη στον λαιμό του και πέρασε την κόψη της από το λαρύγγι του.

Το πρωτοπαλικάρό του κατάνευσε και τράβηξε το μαχαίρι απ' το σελαχλίκι του. Η γυαλισμένη κάμα του άστραψε στο φεγγαρόφωτο. Δίχως να πει λέξη, με μια απότομη περασιά, έκοψε το λαρύγγι του αγοριού πέρα πέρα κι ύστερα άνοιξε τα δάχτυλά του κι άφησε το μικρό κορμί να πέσει κατάχαμα σαν άδειο σακί.

Ένας σπαρακτικός ολολυγμός έσκισε τον νυχτιάτικο αέρα.

Η Αργυρώ σερνόταν αποτρελαμένη προς τη μεριά του γιου της που ρέγκαζε και πότιζε το χύμα με το αθώο, παιδικό του αίμα. Η Μαλαμή, πρώτη φορά στα τόσα χρόνια, δεν είχε μήτε ένα δράμι δύναμη να συντρέξει την άμοιρη ψυχοπαίδα της. Τα πόδια της λύγισαν κι έπεσε με τα γόνατα στην παγωμένη γης, το κεφάλι της έγειρε στο πλάι σαν άψυχο και το στόμα της άνοιξε παραδομένο στην αναπόδραστη μοίρα που τις καρτερούσε.

«Μη χασομερούμε άλλο. Τελειώνετε με τις Τουρκάλες, ξεπαστρεύτε τες...» είπε ο Ρεντζίπης κι ένευσε προς τη μεριά του χαρεμιού. «Και μη σπαταλάτε φισέκια και βόλια για δαύτες, με το μαχαίρι σαν τραγιά».

Ο άντρας απ' το Χαρβάτι ξεθηκάρωσε το γιαταγάνι του και τράβηξε με βήμα απότομο προς τη μεριά της Αργυρώς που βρισκόταν κοντύτερα του. Στάθηκε μια στιγμή κοιτώντας τη γυναίκα που σπάραζε αγκαλιάζοντας τον σφαγμένο γιο της, απ' τον νου του διάβηκε το δικό του σπάρραγμα λίγους μήνες πριν απάνω απ' τα άψυχα κορμιά της φαμελιάς του, τα χέρια του σφίχτηκαν απάνω στη λαβή της χαντζάρας κι ένα στραβό, νοσηρό χαμόγελο απλώθηκε στα χείλια του. Άπλωσε το λεύτερο χέρι του, έπιασε την πλεξούδα της Αργυρώς και την τράβηξε με βια προς το μέρος του. Σαν αμνάδα άβουλη και παραιτημένη αφέθηκε στο βίαιο τράβηγμά του, μονάχα το χέρι της πάσχισε να βαστάξει τεντωμένο, μη χάσει το άγγιγμα στο πρόσωπο του γιου της, μην του στερήσει χάδι και παρηγόρια, μην τον αφήσει ολομόναχο στο ψυχorrάγημά του, αυτή όλη κι όλη η αγωνία της. Το κεφάλι της τανύστηκε πίσω κι ο άσπρος λαιμός της τεντώθηκε απάνω απ' την τραχηλιά καθώς ο άντρας σήκωνε ψηλά το ακονισμένο γιαταγάνι του.

«Τι γίνεται εδώ;»

Η κραυγή δυνατή, κοφτή, αγριεμένη, οι αναμμένες δάδες φώτιζαν καλά το μέρος, τους αποθηριωμένους άντρες, τη γυ-

ναίκα κάτω απ' την κυρτή, κοφτερή λάμα και παραδίπλα το αιμόφυρτο κορμάκι, τρεις πιθαμές όλο κι όλο.

«Δεν είναι δουλειά σου! Φεύγα!» φώναξε ο Ρεντζίπης με τον ίδιο κοφτό τόνο, πióτερο γιατί φοβόταν μην αναγκαστεί να δώσει κι άλλα μερτικά απ' τα διαγουμίσματα του Κερίμ μπέη και του χαρεμιού.

«Είναι δουλειά μου...»

«Ποιος είσαι του λόγου σου;»

«Ο Πλαπούτας, ο χιλίαρχος απ' το ορδί του Αναπλιού».

Ο Ρεντζίπης κάτι τοιμάστηκε να πει, μα έπειτα το συλλογίστηκε καλύτερα κι έσφιξε τα χείλη, γνωστή η φιλία του Πλαπούτα με τον Γέρο και δεν ήταν συμφερτικό να τον αποπάρει, κανείς δεν κόταγε ν' ανοίξει καβγά και βεντέτα με το Κολοκοτρωναίκο.

«Τι σε μέλει κι ανακατώνεσαι; Τουρκάλες απ' την Τριπολιτσά είναι. Το έσκαγαν μαζί με τον μπέη τους και τις πιάσαμε...» του είπε εντέλει δήθεν αδιάφορα. «Με τα παλικάρια μου στήσαμε φωτιά και τους χαλάσαμε. Τώρα απόμειναν οι γυναίκες τους...»

«Ακριβώς... Γυναίκες... Κι άοπλες απ' όσο τηράω...» μουρμούρισε ο Λάμπρος και πλησίασε.

«Δεν είμαστε όλες Τουρκάλες», ακούστηκε η φωνή της Μαλαμής που μόλις εκείνη τη στιγμή βρήκε τη δύναμη να βγάλει μια κουβέντα. «Εγώ είμαι απ' τη Μικρασία, σκλάβα του μπέη, κι ετούτη είναι χανούμισσά του, ναι, μα είναι αναγκεμένη, έγινε με το στανιό. Χριστιανή είναι, από δω, απ' τον Μοριά».

«Ψέματα λένε!» φώναξε εξοργισμένος ο άντρας απ' το Χαρβάτι κι έσφιξε πióτερο την πλεξούδα της Αργυρώς.

Το βλέμμα του Λάμπρου, που μέχρι τότε τριγυρνούσε στο σμάρι των τρεμάμενων γυναικών που είχαν γίνει ένα κουβάρι από πέπλα και βράκες, ξεστράτισε και σταμάτησε στη γονατι-

σμένη που καρτερούσε σάμπως κι ήταν προβατίνα σε χασαπιό. Τα μάτια του στην αρχή σφίχτηκαν προσπαθώντας να διακρίνει στο αχνό φως κι ύστερα άνοιξαν διάπλατα. Τα βλέφαρά του τρεμόπαιζαν και τα χείλη του μισάνοιξαν από την απορία και την έκπληξη.

«Μα τον Αϊ-Φανούρη», ψέλλισε τρεμουλιάζοντας.

Έκαμε απότομα δυο βήματα, άρπαξε μια αναμμένη δάδα απ' τα χέρια του κοντινότερου άντρα και με γοργά βήματα ζύγωσε τη γονατισμένη γυναίκα. Έγειρε μπροστά κι έφεξε το πρόσωπό της στη φουντωμένη φλόγα.

«Αργυρώ... Αργυρούλα... Εσύ είσαι, μωρέ;» ρώτησε τη γυναίκα με φωνή σπασμένη.

Απόκριση δεν έλαβε. Το πρόσωπο της νιας γυναίκας στεκόταν ωχρό λες κι όλο το αίμα είχε στραγγίξει από πάνω του, ακίνητο κι ανέκφραστο, ίδιο νεκρικό.

«Αυτή είναι, αφέντη... Αργυρώ ήταν το χριστιανικό της όνομα, αυτή που λες είναι...» ακούστηκε η φωνή της Μαλαμής, πρώτη φορά ζωντανεμένη.

Ο Λάμπρος πλησίασε κι άλλο τη φλόγα, έχωσε την πιστόλα στο σελαχλίκι του και με τα λεύτερα δάχτυλά του έπιασε απαλά το πρόσωπό της Αργυρώς και το έστρεψε προς τη μεριά του.

«Μέγας είσαι, Κύριε...» ψέλλισε και σταυροκοπήθηκε.

«Την ξέρεις πα να πει;» ακούστηκε η κατάπληκτη φωνή του καπετάν Ρεντζίτη.

«Από τόση δα κοπελούδα, πολλές φορές στάλισα και λημέριασα στο σπίτι τους. Χρόνια είχα να την ανταμώσω, όλοι για χαμένη την είχαν».

«Ποια είναι;»

«Η κόρη του Τάσου Παπαδιά».

«Ποιος είναι αυτός;»

«Αδελφοποιτός του Κολοκοτρώνη...» μουρμούρισε ο Λάμπρος

και μ' ένα απότομο νεύμα πρόσταξε τον άντρα να κατεβάσει το γιαταγάνι του και να κάνει πίσω.

Την έπιασε απαλά από τις μασχάλες και την απίθωσε στο χώμα. Ύστερα στράφηκε προς τη μεριά της Μαλαμής.

«Εσύ ποια είσαι του λόγου σου;»

«Η δούλα της. Μα πιότερο σαν ψυχοπαίδα μου την έχω τόσα χρόνια κοντά της».

«Τούτο δω;» ρώτησε κοιτώντας μια τα ματωμένα χέρια της Αργυρώς και μια το αιματόβρεχτο κορμάκι του αγοριού.

«Γιος της ήταν ο έρμος, μα...» μουρμούρισε η Μαλαμή, κούταξε για μια στιγμή το πρωτοπαλικάρο του Ρεντζίπη κι ύστερα, φοβισμένη, βιάστηκε να τραβήξει τη ματιά της.

«Γιος της;»

«Δικός της και του μπέη».

«Τουρκόσπορος!» φώναξε οργισμένος ο άντρας απ' το Χαρβάτι.

«Για τούτο το δόλιο είναι αργά», μουρμούρισε ο Λάμπρος κοιτώντας το άψυχο αγόρι. «Μα η Αργυρώ δε φαίνεται να έχει ανοιχτή λαβωματιά».

«Δεν είναι δικό της το αίμα, του γιου της είναι».

«Σίμωσε τότε... σίμωσε να τη συντρέξεις...» πρόσταξε ο Λάμπρος, σηκώθηκε, πλησίασε τον Ρεντζίπη, τον τράβηξε παράμερα και κάτι αρχίνησε να του ψέλνει με ύφος σκαιό.

Η Μαλαμή γύρισε πίσω στα στρωσίδια τους, έβγαλε μια γεμάτη φλάσκα, πήρε στο χέρι της κι ένα κουρέλι, έτρεξε στη σωριασμένη Αργυρώ και βάλθηκε να της μουσκεύει το πρόσωπο και να στάζει νερό ανάμεσα στ' ασπρισμένα χείλη της.

«Πέρασε... Ξύπνα, γιαβρί μ', και πέρασε... Ξύπνα και σε ηύραν οι άνθρωποί σου ξανά... Ξύπνα, περιστέρα μ', και μη μ' αφήνεις μονάχη τη δόλια...» παραμιλούσε και παρακαλούσε, πασχίζοντας κάπως να τη φέρει στα σύγκαλά της.

Προτού ακόμη η μέρα χαράξει, ο Λάμπρος έσκαψε με την πάλα του έναν μικρό λάκκο στα ριζά του λόφου. Επέστρεψε, πήρε στα χέρια του το άψυχο κορμάκι του σφαγμένου αγοριού και τράβηξε προς τη μεριά της ανοιχτής γούβας. Πίσω του ακολούθησε η Μαλαμή που βαστούσε την καταρρακωμένη Αργυρώ και την έσερνε λες κι ήταν άδειο ασκί. Ο Λάμπρος γονάτισε και με φροντίδα απίθωσε μαλακά το κορμάκι στο μουσκεμένο χώμα. Ύστερα σηκώθηκε, έκοψε δυο κλαριά, τα σταύρωσε μεταξύ τους και πάσχισε να τα δέσει με χοντρά χορτάρια.

«Μη... δε χρειάζεται...» του ψιθύρισε η Μαλαμή.

«Σαν ζουλάπι θα το παραχώσουμε;» απόρησε ο Λάμπρος.

«Δε χρειάζεται σταυρό στο μνήμα... Δεν είναι βαφτισμένος, ο μπέης τού έκαμε σουνέτι κι έγινε μουσουλμάνος... Ήθελε η καημένη να τον βαφτίσει κρυφά, μα δεν πρόλαβε...» είπε κι έδειξε δίπλα της την Αργυρώ.

Ένα πολυκαιρινό κι ανεμοδαρμένο σκιάχτρο πιότερη ζωή θα είχε από δαύτη. Όσο σπάραζε, χτυπιόταν κι ολοφυρόταν πρωτύτερα, τόσο στεκόταν τώρα απαθής και παγωμένη, ούτε βλέφαρο δεν έπαιζε. Τα μάτια της ορθάνοιχτα έστεκαν, μα το υπόλοιπο πρόσωπό της μάσκα νεκρική, άχνα δεν έβγαινε απ' τα γδαρμένα χείλη της, το κορμί της ασάλευτο σαν ξυλιασμένο, οι ώμοι και τα χέρια της κρεμασμένα σαν άψυχα.

Μια προσευχή μονάχα ψέλλισε η Μαλαμή κι ύστερα ο Λάμπρος έπιασε κι έσπρωξε πάλι πίσω το χώμα παραχώνοντας για πάντα στη γη το μικρό αγόρι. Μα πάλι κάτι δεν του στάθηκε καλά, έσυρε απ' τον κοντινό βράχο και στοίβαξε πάνω απ' τη χωματένια κουμούλα μερικά αγκωνάρια, έναν μικρό τύμβο να σκαρώσει.

«Τι θα κάνουμε οι δύστυχες;» αναρωτήθηκε η Μαλαμή σαν τέλειωσαν με το βιαστικό ξόδι. Σήκωσε το βλέμμα της και κοίταξε τον Λάμπρο. «Εγώ ξένη είμαι στον τόπο κι ετούτη η

έρμη, έτσι όπως κατάντησε, βάστα αν θα καταφέρει να σταθεί ξανά στα πόδια της».

«Θα σταθεί... Είναι νωρίς ακόμη, μα θα γιατρευτεί και θα σταθεί...»

«Ποιος θα τη γιατρέψει, μπρε; Εσύ; Ή μπας και ξέρεις κάνα σπιτάλι εδώ κοντά να την πάμε;»

«Ξέρω ανθρώπους που μπορούν να τη συντρέξουν και να τη βοηθήσουν. Εκεί κουβαλάμε και τους λαβωμένους μας. Στο μοναστήρι».

«Ποιο μοναστήρι;» τον ρώτησε μ' ενδιαφέρον, αφήνοντας κατά μέρος την έμφυτη δηκτικότητα της.

«Ένα είναι ψηλά στον Πάρνωνα, στη Μονή της Μαλεβής, ο ηγούμενος είναι μέλος της Εταιρείας και βοηθάει τον αγώνα. Μα είναι κακοτράχαλος ο δρόμος, δύσκολος για γυναίκες...»

«Τότε τι το λες;»

«Κι ακόμη ένα είναι στα χαμηλά, η Μονή Λουκούς, ο ηγούμενος δικός μας είναι κι εμπιστοσύνη μεγάλη τού έχουμε. Λίγες ώρες δρόμος από δω, ισιάδα το περισσότερο, σιμά στο Άστρος».

«Ακουστά το έχω, μα ούτε ξέρω κατά πού πέφτει...»

«Θα σας πάω εγώ. Μονάχη σου δεν μπορείς να τη σύρεις μέχρι εκεί. Αν φύγουμε τώρα, θα φτάσουμε το απόγεμα και θα προλάβω να φύγω πάλι πριν πέσει ξανά το σκοτάδι», της είπε, έγειρε, έπιασε την Αργυρώ από μασχάλες και ώμους, τη σήκωσε στην αγκάλη του και κίνησαν.*

Με βήματα σταθερά τώρα, η Αργυρώ βάδισε προς τη μεριά του λόφου της Βασιλοπούλας. Στάθηκε μια στιγμή αναποφά-

---

* Όλα τα πρότερα γεγονότα ανιστορούνται στο πρώτο και το δεύτερο βιβλίο από την Τριλογία της Επανάστασης: Άγιο Αίμα και Άγιες Ψυχές.

σιστη όταν έφτασε στα ριζά του, κοίταξε γύρω της σιωπηλή για λίγο κι ύστερα κίνησε πάλι να περπατά προς τη μεριά των Μύλων με τα μάτια στυλωμένα καταγής.

Λίγα βήματα μακρύτερα, στύλωσαν και τα πόδια της. Μπροστά τους ένας ορμαθός πρασινισμένα αγκωνάρια, στοιβαγμένα πρόχειρα το ένα απάνω στο άλλο. Ξερά χορτάρια κι αγριάδες τα είχαν ζώσει από παντού, ένα τυχαίο μάτι μήτε που θα τα διάκρινε. Καμένες απ' τις πάχνες πικραλίδες και σταχτωπά τριβόλια γέμιζαν τον τόπο, παγωμένη, νεκρική φύση ολόγυρα.

«Εδώ είσαι;» ρώτησε η Μαλαμή και κοίταξε γύρω της πασχίζοντας να προσανατολιστεί. Του κάκου. «Νύχτα κατράμι κι εσύ αλαφιασμένη, πώς στον κόρακα θυμάσαι τόσο καλά το μέρος;»

«Αν ήταν δικός σου γιος κι εσύ θα το θυμόσουν...» μουρμούρισε ξερά η Αργυρώ.

Γονάτισε δίπλα στα υγρά λιθάρια κι αργά άπλωσε την ανοιχτή παλάμη της μπροστά τους, λες κι αφουγκραζόταν τη γης. Μισόκλειστα τα μάτια της, κάτι ανεπαίσθητο ψιθύριζαν διαρκώς τα χείλη της, μια έγερνε λες και θ' ακουμπούσε την κεφαλή της στο χώμα και μια τεντωνόταν πίσω σηκώνοντας το πρόσωπό της στον γκριζωπό ουρανό.

Σαν τέλειωσε, άφησε δίπλα της το ταγάρι με τον κεντημένο σταυρό, έβγαλε από μέσα ένα μικρό λυχνάρι, το γέμισε με σβησμένα κάρβουνα και θυμιάματα που κουβάλησε απ' το μοναστήρι και πάσχισε να τ' ανάψει με το τσακμάκι.

«Τι κάμεις;» φώναξε η Μαλαμή που είχε σταθεί παραπίσω σιωπηλή και τσακίστηκε να τρέξει κοντά της. «Θες να μας μυριστούν μέχρι τ' Ανάπλι;»

«Δικό μας δεν είναι τώρα; Δεν το πήραμε απ' την Τουρκιά; Έτσι δεν είπαν οι καλόγεροι;» της αποκρίθηκε ατάραχη

η Αργυρώ και σήκωσε τους ώμους της. «Να θυμιάσω δεν αξιώθηκα ποτέ στο μνήμα του πρώτου γιου μου, τουλάχιστον ας το πράξω στον δεύτερο».

«Αβάφτιστο ήταν το δόλιο...» της είπε διστακτικά.

«Ρώτησα τον ηγούμενο. Πίετε εξ αυτού πάντες, έτσι μου είπε. Ο Κύριος δεν αρνείται καμιά ψυχή που θέλει ν' ακολουθήσει τον δρόμο Του».

«Άμα σ' το είπε...»

«Θα με βοηθήσεις το λοιπόν;» τη ρώτησε μόλις κατάφερε κι άναψε το φιτίλι και τα καρβουνάκια.

Η Μαλαμή κοίταξε γύρω της ανήσυχη, ύστερα αναστέναξε βαριά και κούνησε το κεφάλι κατανεύοντας.

«Στάσου δίπλα μου, τέσσερα χέρια θα τελειώσουμε ταχύτερα», της είπε η Αργυρώ, ανασκουμπώθηκε και με τα νύχια της άρχισε να ξύνει τη μουσκεμένη γη μπρος στον σωρό των λιθαριών.

Ώρα πήρε μέχρι να τελειώσουν κι ας ήταν λειψό το χώμα που είχαν ρίξει πάνω απ' το νεκρό αγόρι της. Κάθε λίγο, αναφιλητά τράνταζαν την Αργυρώ, τα χέρια της θαρρείς κόβονταν από αγκώνες και καρπούς και τότε απόμενε γονατισμένη απάνω απ' τη γούβα, να θρηνεί και να ψυχοδέρνεται. Μονάχη της συνέχιζε η Μαλαμή, βουβή κι αμίλητη, η πείρα της ζωής τής είχε διδάξει πως πρέπει κανείς ν' αφήσει το ασκί της θλίψης ν' αλαφρύνει για να βρει λίγο χώρο να τρυπώσει η παρηγοριά.

Πριν ακόμη η μέρα πιάσει το μέσο της, άγγιξαν ό,τι είχε απομείνει από το μικρό κορμάκι. Έκαμαν τον σταυρό τους, ψιθύρισαν τις ευχές που τους είχε δασκαλέψει ο ηγούμενος κι έριξαν τρεις φορές νερό και σπόρους από γέννημα απάνω στο σκαμμένο χώμα. Άπλωσαν το άσπρο, μπαμπακερό μαντίλι που είχαν κουβαλήσει μαζί τους, έβγαλαν με προσοχή

τα τοσοδούλικά οστά, τα ξέπλυναν με κρασί και ευλαβικά τα απίθωσαν απάνω στο απλωμένο πανί. Δάκρυα και μύρο τα πότισαν καθώς η Αργυρώ τα άγγιζε με άφατη τρυφεράδα λες κι είχε μπρος της τον γιο της ζωντανό και τον χαϊδολογούσε.

Σαν τέλεψαν, έπιασαν τις άκρες του μαντιλιού και προσεκτικά τις έδεσαν σάμπως και τύλιγαν φασκίες σε μωρό. Πριν σηκώσουν το δεμένο μαντίλι, η Αργυρώ έγειρε μονόπαντα κι έπεσε απάνω του κλαίγοντας σπαρακτικά και ψελλίζοντας προσευχές.

Η Μαλαμή καρτέρεσε για λίγο σιωπηλή κι ύστερα έγειρε απάνω στην ψυχοπαίδα της, την έπιασε απ' τους ώμους και την τράβηξε μαλακά προς τα πίσω.

«Τι φελά να προσεύχεσαι τώρα; Μεθαύριο Κυριακή είναι, ο ηγούμενος θα κάμει τρισάγιο, θα διαβάσει καταπώς πρέπει τα κοκαλάκια του και θα τα ενταφιάσει στο κοιμητήρι της μονής, σε αγιασμένο μέρος, ν' αναπαυτεί η ψυχούλα του».

«Όχι...» ψέλλισε η Αργυρώ ανάμεσα στους λυγμούς της.

«Όχι; Τι όχι, μπρε; Αφού σ' το υποσχέθηκε. Θα το κάμει το τρισάγιο...»

«Δε θα τον θάψουμε στο μοναστήρι».

«Και πού θα τον θάψουμε;» απόρησε η Μαλαμή. «Απ' όξω; Τι είναι; Αγρίμι;»

«Στα μνήματα, στην Τριπολιτσά».

«Και στο μοναστήρι έχει μνήματα και τόπο αγιασμένο».

«Θέλω να γνωρίσει τον αδελφό του».

Η Μαλαμή σούφρωσε τα χείλη και κρέμασε τα μάγουλά της από λύπηση. «Το ασλάνι μας έχει δώδεκα χρόνια που χάθηκε... Καημένη μ'... Ζαβαλού μ'...»

«Λες να το ξέχασα; Για τούτο θα τον πάω, μαζί θα τουςβάλω, στην ίδια κλίνη αγκαλιά, να φυλάει ο ένας τον άλλον».

«Γιατί να το ταλαιπωρούμε το κακόμοιρο;» τη ρώτησε κι

έδειξε τη λευκή μαντίλα. «Γιατί να μην τ' αφήσουμε ν' αναπαυτεί ήσυχα;»

«Γιατί δε θέλει μονάχο του να μείνει, το ξέρω».

«Ποιος σ' το είπε;» ρώτησε δηκτικά η Μαλαμή, που δεν ορεγόταν και πολύ να περνά ξανά μανά τα όρη και τ' άγρια βουνά για να κλειστεί στην πόλη που στάθηκε για τόσα χρόνια φυλακή της.

«Η καρδιά μου, η καρδιά της μάνας, αυτή μου το είπε. Μωρό πράμα, κούτσικο, θα πλαντάζει και θα φοβάται ολομόναχο μες στο χώμα».

«Η ψυχούλα του είναι ζωντανή, γιαβρί μ', τώρα πια, όχι το κορμάκι του... Και δεν είναι στο χώμα, στα ουράνια είναι...» πάσχισε να τη φέρει στα σύγκαλά της.

«Θα πάμε στην Τριπολιτσά», επέμεινε με ήσυχο πείσμα η Αργυρώ. «Θα πάμε μόλις πάρει και στρώνει ο καιρός. Και δε θα πάμε μονάχα για το μωρό...».

«Κι άλλον θα ξεθάψουμε;»

«Ναι».

«Ποιον, μπρε αδικιωρισμένη;»

«Την αγάπη...» της αποκρίθηκε ήρεμα.

«Άχου, Παναΐα μ'... Άχου και νόμιζα πως πέρασε το λώλαμά κι η σκουντούφλα της...» θρήνησε μεμιάς η Μαλαμή χτυπώντας τα δυο της μάγουλα με τις παλάμες, χούι αγιάτρευτο που είχε από μικρό κορίτσι κάθε που άκουγε ζαβομάρες ή της τύχαιναν αναποδιές στη ζωή της. «Αγάπη... Άκου Αγάπη...»

«Τον Στέφανο, τον άντρα μου, αυτόν λέω...» της εξήγησε η Αργυρώ με φωνή πικρόγλυκη.

«Έμαθες πού είναι παραχωμένος;»

«Δεν είναι παραχωμένος. Ζωντανός είναι».

«Κανείς δε βγήκε ζωντανός από κείνο το μπουντρούμι που

τους είχαν κλείσει οι Τούρκοι, τότε στην πολιορκία της Τριπολιτσάς», της αποκρίθηκε με σιγουράδα.

«Αυτός βγήκε! Είναι ζωντανός!»

«Από πού το ξέρεις;» ρώτησε η Μαλαμή παραξενεμένη από τη βεβαιότητά της, αλλά και χαρούμενη, λίγο η ευγένεια και λίγο η κοινή καταγωγή, ο Στέφανος είχε ξέχωρη θέση στην καρδιά της. «Εκείνος ο Λάμπρος, τότε, σ' το μαρτύρησε πως ζει;»

«Όχι».

«Τότε ποιος;»

«Η καρδιά μου...»

«Αυτή η καρδιά σου, τζάνι μ', μεγάλη λογού είναι, μπιρ μπιρ μπιρ, γλώσσα δε βάνει μέσα να μας αφήσει στην ησυχία μας».

«Αν δεν έρθεις, θα πάω μονάχη μου όταν καλύτερέψει ο καιρός και μπορώ να περάσω τα βουνά, το έχω αποφασισμένο. Και το στερνοπούλι μου...» μουρμούρισε δείχνοντας τη δεμένη, λευκή μαντίλα, «μαζί μου θα το πάρω. Με τον αδελφό του αντάμα να τους κηδέψω, στο ίδιο χώμα ν' αναπαυτούν κι ίδιος σταυρός να προστατεύει το μνήμα τους. Όσα δεν μπόρεσα να κάμω τότε που ήμουν σκλάβα, τα μπορώ τώρα που είμαι λεύτερη...»

Συναγμένοι πίσω απ' το τείχος, καρτερούν με το όπλο στο χέρι, με την ψυχή στο στόμα. Άντρες και γυναίκες όμοια ντυμένοι με φουστανέλες και σελαχλίκια, τα παιδιά λαιμαριές κρεμασμένες απάνω στα κορμιά τους σαν τάματα σε εικονίσματα, ναρκωμένα απ' το αφιόνι.

Μόλις το φεγγάρι χάνεται στα διαβατάρικα σύγνεφα, το πρόσταγμα των καπεταναίων ακούγεται σ' όλη τη φάλαγγα σαν πνιχτικό ψιθύρισμα. Αγωνιστές και γυναικόπαιδα κινούν για τη μεγάλη Έξοδο διαβαίνοντας σιωπηρά την πύλη. Κάποιοι γέρνουν και φιλούν το χιλιοτρυπημένο απ' τα βόλια τείχος, κάποιοι άλλοι το ανασκαμμένο απ' τις μπόμπες χώμα. Τα ραίνουν, τα ποτίζουν με τα σεβαστικά τους δάκρυα.

«Αχ, Μισολόγγι, που σ' αφήνουμε... Αχ, αίματα που σε ποτίσαμε άδικα...»

Στη Χίο, στα Ψαρά, στο Μεσολόγγι...

Από ολοκαύτωμα σε ολοκαύτωμα τραβάει ο λαός μας, που πολεμάει ν' αντιγυρίσει τη σκλάβια μοίρα του, ματοβαμμένος μ' ακόμη ορθός. Συνάμα, πλάι στο λαμπρό μεγαλείο του αγώνα, στέκει η σκοτεινιά της μνησικακίας και της ιδιοτέλειας που φέρνει εμφύλιο και αδερφοσκοτωμό.

Η Δέσπω, η Αργυρώ, ο Νικόλας, ο Στέφανος, η Λενίτσα, ο Γιωργάκης, η Μαλαμή, ο γερο-Καψάλης, άγιες ψυχές σε τούτο τον ματωμένο κόσμο, ανασαίνουν με βια κι αγωνίζονται με νύχια και δόντια ν' ανταμώσουν λευτεριά και λύτρωση.

Σε τούτο ή τον άλλο κόσμο.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psychogios.gr

ΚΟΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 25649

Γ Ι Α Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ Μ Ε Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ